

Posudek na disertační práci Mgr. Kateřiny Sváčkové „Na pomoc těm, které vidíme trpět.“ K fenoménu soucitu ve filosofii J.-J. Rousseaua (FHS UK, 2023).

Kateřina Sváčková se ve své disertační práci zabývá zajímavým a neotřelým tématem z oblasti osvícenské morální filosofie, totiž pojetím soucitu u Jeana-Jacquesa Rousseaua. Nebudu ve svém posudku reprodukovat obsah práce, zastavím se jen u hlavních bodů: V první části Sváčková jednak nastiňuje Rousseauovy předchůdce a souputníky v oblasti chápání soucitu, tj. tzv. britské filosofy morálního citu; posléze představuje Rousseauovo výchozí pojetí soucitu v přirozeném stavu, tj. tzv. „přirozený soucit“. Ke druhé části se Sváčková dostává prostřednictvím dvou exkursů, v nichž ukazuje, že u Rousseaua si nevystačíme s chápáním soucitu jako prostého fenoménu mysli, který by měl nereflektovaně a přirozeně vyvstávat. Naopak, Sváčková zde začíná ukazovat, že soucit se podle Rousseaua pojí s dalšími mohutnostmi mysli, jako je imaginace. Tím si autorka připravila půdu pro třetí část práce, ve které ukazuje, že v Rousseauově pojetí je soucit výrazně spojený také s rozumovou aktivitou. Na druhé, racionalizované, úrovni tak soucit vyvstává jako tzv. „transformovaný soucit“. Ve třetí části Sváčková soucit systematicky spojuje s dalšími rousseauovskými morálními kategoriemi: láskou k sobě a sebeláskou. Ve čtvrté části, která vychází především z románu *Emil*, Sváčková chápe soucit jako sociálně kohezivní faktor a vysvětluje, jakou funkci ve výchově mu Rousseau přisuzoval. V šesté kapitole Sváčková popisuje ohlasy Rousseauova pojetí soucitu u vybraných autorů 19.-21. století (Nietzsche, Arendtová, Kant, Derrida, Revault d'Allonesová). V závěru se pak Sváčková snaží o vymezení vlastního stanoviska k Rousseauově pojetí.

Podle mého soudu se jedná o vynikající disertační práci. Oceňuji zejména promyšlenou metodičnost celého výkladu, které si všímám na několika úrovních.

Sváčková poměrně jasně formuluje, proti čemu se vymezuje, tj. proti interpretační tradici, která chápe Rousseaua jako filosofa citu: jako svého druhu anti-osvícence, jenž kladl proti rozumu cit (s. 39). Sváčková proti tomu přesvědčivě ukazuje, že Rousseau uznával nepominutelnou úlohu rozumu podobně jako další osvícenci. Touto tezí je vlastně vyjádřeno specifické a novátorské hledisko disertační práce. Tento názor sdílím: rovněž se domnívám, že Rousseau nebyl sentimentalistický romantik, ale osvícenec věřící v klíčovou roli rozumu v životě, výchově a společnosti. Sváčková ovšem v jedné větě poněkud relativizuje své stanovisko, když píše, že „...Rousseau do určité míry přece jen zůstává osvícenským

racionalistou“ (s. 72). Zajímalo by mě, co chce Sváčková vyjádřit přípusťkovým spojením „přece jen“, které naznačuje jakési stigma, jakousi neschopnost vymanit se z něčeho neoprávněného. Stejně tak by mě zajímalo, co se myslí onou „určitou mírou“.

Text disertační práce má srozumitelnou logiku výkladu, která směřuje vytčeným směrem. Téma soucitu tak trochu vybízí k jalovému mudrování a melancholickému přemítání, ale Sváčková analyzuje pojem soucitu s nemilosrdnou metodičností. Postupně ukazuje složitost pojmu, resp. celé koncepce soucitu, a velmi srozumitelně čtenáře provází jednotlivými úrovněmi: od negativního soucitu v přirozeném stavu, přes racionalizovaný „transformovaný“ soucit po možnost založení morálky na soucitu. Nakonec se Sváčková také zabývá reálným uplatňováním soucitu při zajišťování společenské koheze. Jedná se o postupný, dobře podložený výklad po jednotlivých významových úrovních pojmu soucitu od nejjednodušší a individuální úrovně po nejobecnější a asi nejvíce komplikovanou. Tento postup považuji za excelentně zvládnutý a bravurně představený. Jediná věc, která mi není úplně jasná, proč mezi 1. a 2. kapitolu Sváčková vložila dva exkurzy a neudělala z nich jednu přechodovou kapitolu mezi přirozeným a transformovaným soucitem. Exkurs vždy vypadá spíše jako výjimka z metodologie než její uskutečňování.

Velmi pozitivně dále hodnotím to, že Sváčková si osvojila obsáhlou a především současnou sekundární literaturu k filosofii a kulturnímu kontextu osvícenství. Místo aby čerpala ze starých a zkreslených interpretací (např. Ernst Cassirer), drží se současného bádání. Nesleduje však otrocky současné interpretace, vymezuje se proti nim a současně formuluje vlastní pozici ve srovnání s nimi.

Samostatnost zaujaté perspektivy potvrzuje také to, že Sváčková se dokázala vymanit z tradičních intepretací osvícenství jakožto „věku rozumu“ (s. 63n.) a opakovaně zdůrazňuje důležitost mimoracionálních složek lidské mysli pro osvícenské (morální) myslitele. Přesto by mě přesněji zajímalo, co pro ni znamená osvícenství: Není osvícenství, jak se běžně vyučuje, podivný konstrukt, který vytvořila filosofie 19. století jako svého druhu romantickou historickou pomstu? Hovořím o pomstě, protože vytváří zkreslený a nepravdivý obraz osvícenců jako fanatických a amorálních rozumářů, jejichž odkaz je třeba přijímat s rezervou.

Několik poznámek k formální, jazykové a stylistické stránce práce: Velice oceňuji skutečnost, že v práci jsem neobjevil žádnou gramatickou chybu. Bezchybnost textu nebývá obvyklá a

svědčí o pečlivosti, s níž Sváčková práci vypracovala. Stylistickou úroveň práce považuji za nadstandardní. Sváčková píše plynulou, vyzrálou a lexikologicky bohatou češtinou. Na rozdíl od mnoha jiných dnešních prací není její text zatížen anglicismy a nečeskými konstrukcemi. Věty přirozeně plynou a jsou náležitě košaté, aniž by se autorka zaplétala do zeugmat a anakolutů. Jen výjimečně se v textu objevují floskule typu „napříč spektrem“ (s. 14). Za velice ošklivé považuji opakované užívání hovorového výrazu „ve finále“ (s. 42, 144, 150) a slova „doktrína“ (76), které je v angloameričtině (*doctrine*) neutrální, ale v češtině se mi jeví jako nevhodné pro označování filosofických postojů. V celé práci Sváčková důsledně dodržuje autorský plurál; osobně mi to přijde již poněkud zastaralé a v kvalifikační práci vlastně i nepřilíš vhodné, ale respektuji tuto formu jako autorskou volbu.

Pokud jde o citace a odkazy, všechny jsou provedeny pečlivě a srozumitelně. Zaráží mě ovšem jeden jev, který se objevuje v poznámkovém aparátu celé práce: Sváčková opakovaně odkazuje na knihy, aniž by uvedla čísla stran nebo nějakou konkrétní pasáž (např. s. 1, 18, 41, 21, 62, 133 aj.). Například na s. 18, pozn. 46 Sváčková odkazuje na Wolffovu *Philosophia Rationalis* v jakémsi zvláštním vydání z nakladatelství Forgotten Books, což bude asi firma, která tiskne staré tisky na požádání. Někdy schází odkazy i v případech zcela konkrétních pasáží. Například Sváčková poukazuje na slavné Kantovo vymezení osvícenství jakožto vykročení z nesvéprávnosti, ale tato slova se objevují na začátku Kantova článku, zatímco Sváčková se omezuje jen na povšechný odkaz na celou esej, navíc v neaktuálním vydání (viz s. 63). Ještě výraznější je to v další poznámce (s. 63, pozn. 217), kde se Condorcetovi rovněž přisuzuje nějaký názor a poznámka pod čarou uvádí jen název díla: bez stránky a ještě nesprávně.

V poslední části posudku si dovoluji formulovat několik poznámek, které nechápu ani tak jako výtky směřované vůči práci, jako spíše témata vhodná pro diskusi při obhajobě disertační práce:

a) V práci chybí kapitola věnovaná metodologii. Mohla by Sváčková vysvětlit metodologii své práce? Zajímá mě hlavně, jestli chápe svůj výzkum jako interpretaci literárních pramenů, nebo třeba jako kontextualizaci Rousseauovy filosofie. Sama autorka na s. 14 mluví o tom, že Rousseaua „chce ukotvit soucit právě v kontextu osvícenské filosofie“. Zajímá mě také, proč se Sváčková úplně vyhnula odkazům na dobový sociální kontext. Jedná se o legitimní volbu, jen mě zajímají její důvody, protože v současnosti kontextualizace představuje preferovaný přístup, zvláště v angloamerickém prostředí.

b) V práci se hodně pracuje s pojmem citlivosti, kterou Sváčková představuje výhradně jako duchovně-intelektuální mohutnost, a nezmiňuje se o obrovském významu fyziologického pojmu citlivosti (jak ho rozvíjel hlavně Albrecht von Haller) na osvícenskou filosofii (viz např. povedenou monografii J. Riskin, *The Age of Sensibility* (2002)). Sváčková na tuto linii myšlení pouze naráží na s. 21 a pak už se o ní téměř (srov. s. 40n.) nezmiňuje. Konkrétně mě tedy zajímá, jestli se u Rousseaua dají objevit stopy fyziologického pojetí citlivosti?

c) S tím souvisí další otázka: Proč je v úvodu práce kladen takový důraz na britské moralisty (vč. Smithe a Huma) a současně jsou v práci opomíjeni francouzští sensualisté a materialisté (zastánci představy o citlivosti hmoty), jako byli La Mettrie, Diderot, Condillac a Helvétius? Nedá se předpokládat, že francouzští soupeřníci měli na Rousseaua větší vliv než britští filosofové morálního citu? V pozn. 60 na s. 21 Sváčková píše, že se tímto proudem v práci nechtěla zabývat: proč? Zvláště když si připomeneme, že Sváčková chce Rousseauovo pojetí ukotvit ve filosofii osvícenství.

Navzdory drobným výhradám a nejasnostem zde zdůrazňuji, že čtení disertační práce Kateřiny Sváčkové pro mě bylo fascinující zkušeností: postup od výkladu soucitu v přirozeném stavu až po jeho reflektované uplatňování souladu s obecnou vůlí považuji za brilantní ukázkou toho, jak strukturovat disertační práci a rozvíjet její téma. Text považuji za nadprůměrný, přímo za vynikající, protože pečlivým zpracováním i intelektuální originalitou přesahuje rámec prací, které jsem měl v poslední době k dispozici.

Disertační práci *„Na pomoc těm, které vidíme trpět.“ K fenoménu soucitu ve filosofii J.-J. Rousseaua jednoznačně doporučuji k obhajobě.*

V Brně 24. 02. 2024

doc. PhDr. Daniel Špelda, Ph.D.

Katedra filosofie FF Masarykova univerzita

